

AHİ ŞECERENAMELERİ VE EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİNDE YER ALAN ESNAF MESLEK LİSTELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE LIST OF PROFESSIONALS LISTED IN AKHI GENEALOGIES AND THE TRAVELOGUE OF EVLİYA ÇELEBİ

Muzaffer AYDEMİR*

* Doç. Dr. Öğretim Üyesi, UBF
Yönetim Bilişim Sistemleri
Bölümü, Altınbaş Üniversitesi
muzaffer.aydemir@altinbas.edu.tr

ORCID ID:
0000-0001-8167-3159

*Assoc. Prof. Department of
Management Information
Systems, Economics, Antinbas
University

Başvuru Tarihi/ Received:
14.08.2021

Kabul Tarihi/Accepted:
06.12.2021

ISSN 2618-6217

Özet

Türk işletme ve yönetim tarihi çalışmalarına olan ilgi gittikçe artmaktadır. Bu kapsamda, Ahilik öncelikle ele alınması gereken stratejik bir örgütsel yapıdır. Ahilik hakkında yapılan çalışmalarda birinci el belgelerin kullanılması önem arz etmektedir. Ahi şecerenameleri, Ahilik çalışmalarında incelenmesi gereken ilk sıradaki belgelerdendir. Ahi belgelerinin yanında dönemin esnafı ve mesleki yapılar hakkında bilgi edinebileceğimiz diğer tarihi kaynak da seyahatnamelerdir. Yapılan bu çalışma ile Ahi şecerenameleri ve Evliya Çelebi seyahatnamesinde yer alan esnaf ve meslekler arasındaki benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi amaçlanmıştır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da 2139 esnaf ve meslek olmasına karşılık bazı Ahi şecerenamelerinin sonunda ortalama 80 meslek bulunmaktadır. Her iki tarihi kaynaktaki yer alan esnaf ve meslekler karşılaştırıldığında çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Ahi şecerenameleri ve Evliya Çelebi seyahatnamesinde tüm özellikleri ile aynı olan esnaf sayısı 18, şecerenamelerdeki esnaf pirlerinden farklı tarihi şahsiyet, liderlere sahip esnaf sayısı ise 28'dir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde olup herhangi bir şecerenamede olan esnaf ve meslek sayısı 15'tir. Tüm bunlardan farklı olarak Ahi şecerenamelerinde bulunmasına karşın Evliya Çelebi seyahatnamesinde 9 esnaf ve meslek bulunmamaktadır. İmparatorluğun başkentinde iki binden fazla esnaf ve meslek bulunmasına karşın 9 adet esnaf sadece Ahi şecerenamelerinde yer almaktadır. Ahilik konusunda yapılacak çalışmalarda birinci el tarihi belgelerin incelenmesi Türk işletme ve yönetim tarihi çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Şecerename, Seyahatname.

Abstract

The scholarly interest in Turkish business and management history studies has been increased. Ahism is a strategic organizational structure that must be addressed first in this setting. It is critical to do Ahism research using primary sources and the genealogy of the Akhi is one of the first example of such documents. In addition to the Akhi documents, the other historical source from which we can obtain information about the tradesmen and professional structures of the period is the travelogue. The purpose of this research is to ascertain the parallels and differences between the traders and professions described in the Akhi genealogy and Evliya Çelebi's travelogue. In Evliya Çelebi's travelogue, there are 2139 tradesmen and professions in Istanbul, which was the capital of the Ottoman Empire in the 17th century, but there are almost 80 professions in some of the Akhi genealogies. When the tradespeople and professions in both historical sources were examined, remarkable results emerged. In the Akhi genealogy and Evliya Çelebi's travelogue, there are 18 businessmen with all their qualities, and 28 tradesmen with distinct historical figures and leaders than the masters in the genealogies. There are fifteen common tradespeople and professions in any genealogy and in Evliya Çelebi's travelogue. On the other hand, there are nine professions in Akhi genealogies that are not listed in Evliya Çelebi's travelogue. Although there were more than two thousand tradesmen and professions in the capital of the empire, only nine of them are included in the Akhi genealogy. Examining primary source materials in the Ahism studies will contribute to the study of Turkish business and management history.

Keywords: Akhi, Genealogy, Travelogue.

To cite this article/ Atf için: Aydemir, M. (2021). Ahi Şecerenameleri ve Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Yer Alan Esnaf Meslek Listeleri Üzerine Bir Araştırma. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat Özel Sayısı, 34-53.

Giriş

Ahilik, Türk yönetim tarihi açısından incelenmesi gereken öncelikli konulardan birisidir. Buhranlı bir dönemde ortaya çıkan, varlığını yüzyıllar boyunca çok geniş bir coğrafyada başarılı bir şekilde koruyan Ahilik, özgün ve stratejik bir örgütsel yapıdır. Ahilik özünde dönemin koşullarının şekillendirdiği, içinde farklı fonksiyonları bir arada barındıran örgütsel ve yönetsel modeldir. Türk milletinin Anadolu'daki bin küsur yıllık tarihine neredeyse eşdeğer bir geçmişi olan Ahilik, aynı zamanda bu yüce milletin ahlak normlarını şekillendiren en köklü kurumlardan biridir (Köksal, 2015: 7). Dönemin üretim sistemini oluşturan, yönetsel esaslarını ortaya koyan ve bu kapsamda üretim yapan, diğer esnaflara liderlik yapan Ahiliğe ilişkin araştırmalar gittikçe artmaktadır. Ancak son dönemlerde birçok konu ile özdeşleştirilen Ahilik, akademik ve yönetsel alanda popüler bir alan olmanın ötesine geçmekte zorlanmaktadır.

Ahilik, çok ilgi çekmesine ve birçok incelemeye bir konu olmasına rağmen henüz yeterince kapsamlı, birinci el belgelere dayalı olarak yeterince ele alınmamıştır. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Ahilik konusunda yapılan çalışmalarda eksikliklerin ilk nedeni farklı disiplinler tarafından incelenmemesidir. Ahiler tarafından yazılan belgelerin Osmanlıca olması nedeniyle çalışmalar çoğunlukla tarih, ilahiyat ve edebiyat bilim insanları tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla, yapılan ilk çalışmalar belirli bilimsel disiplinlerde yoğunlaşmaktadır. Farklı disiplinlerdeki araştırmacıların yapmış olduğu çalışmaların çıkış noktasını da bu disiplinler oluşturmaktadır.

İkinci önemli neden Ahilerin çok az sayıda belge hazırlamaları ve bunlardan bir kısmının günümüze ulaşmasıdır. Ahiler tarafından hazırlanan birinci el belgeler şeceremeler ile davranışsal ve etik açıdan onlara kaynaklık eden fütüvvetnamelerdir. Bu nedenle tarihi süreçte esnaflar hakkındaki çeşitli belgeler Ahilik ile özdeşleştirilmekte, esnaf belgeleri Ahilere ait bilgi olarak sunulmaktadır. Esnaflık, Ahiliğin önemli işlevlerinden bir tanesidir ve bu boyuta kuruluşundan çok uzun süre sonra indirgenmiştir. Başlangıçta Ahilik Anadolu'ya yeni gelen Türk toplumunun güvenlikten üretime kadar birçok ihtiyacını gidermiştir. Konu İbn Batuta seyahatnamesinde detayları ile yer almaktadır.

Ahilik çalışmalarında dikkat çeken husus yararlanılan kaynakların özgünlüğüdür. Köksal (2015), Ahilik hakkında yapılan çalışmaların ikinci ve üçüncü el kaynaklara dayandığını belirtmektedir. Ahilik çalışmaları incelendiğinde metinlerin belirli kaynakçalar etrafında tekrarlandığı görülmektedir. Bu nedenle, yapılacak çalışmalarda yeni ve birinci el belgelerin kullanılması gerekmektedir.

Ahilik konusunda birinci el belge niteliğindeki ilk metinler Ahi şeceremeleridir. Ahi şeceremeleri Türk Ahiliğini tanımamızı sağlayan en önemli kaynak eserler arasında olmak gibi özel bir öneme sahiptir (Köksal, Kutoğlu, Karaköse ve Şendöşeyici, 2008: VII). Ahiliğin

anayasası diyebileceğimiz şecerenameler günümüze ulaşabilen ender belgelerdir. Şecerenameler hammadde paylaşımından yönetsel yapıya, kalite standartlarından davranışsal uygulamalara kadar birçok yönetsel konuyu içermektedir. Şecerenameleri önemli kılan diğer husus da sonlarında yer alan esnaf listeleridir. Ahi şecerenameleri çeşitli çalışmalarda ele alınsa da tam olarak incelendiğini söylemek zordur. Ahiler hakkında en objektif bilgileri içeren şecerenameler henüz günümüz işletme bilimi temel yaklaşımları ile ele alınmamıştır (Aydemir, 2015: 540).

Şecerename ve fütüvvetnameler yanında Ahilik konusunda bilgi edinebileceğimiz farklı tarihi kaynaklar da mevcuttur. Özellikle seyahatnameler yazıldıkları dönemde ve coğrafyadaki Ahi ve esnaf yapıları hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Bu kapsamda Ahiler tarafından yazılmayan ancak Ahilik hakkında bilgi edinebileceğimiz iki önemli eşsiz eser Ibn Batuta seyahatnamesi ve Evliya Çelebi seyahatnamesidir. Her iki seyyah da Ahilik konusunda neredeyse birinci el belgeler kadar önemli bilgileri kayda geçirmişlerdir.

Ibn Batuta seyahatnamesi, 1300'lü yıllarda Anadolu ve Kırım'daki Ahiler hakkında bilgi alabileceğimiz ilk detaylı kaynaklardan birisi hatta en önemlisidir. İbn Battûta; Anadolu'nun siyasi vaziyeti, ticari kapasitesi, Ahilik müessesesine dair ayrıntılı bilgi sunmaktadır (Aykut, 2004, XXVIII).

Ahilik ve esnaflar hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz diğer önemli ve kapsamlı kaynak yine bir seyahatnamedir. 17. Yüzyılda geniş bir coğrafyayı dolaşan ve buralar hakkında detaylı ve önemli bilgiler aktaran Evliya Çelebi birçok bilimsel disiplin için temel kaynaklardan birisidir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname adı altında yazmış olduğu bu eser, Türk edebiyatında yazılan ilk seyahatname olarak adlandırılrsa da zengin içeriğinden dolayı tarih, otobiyografi, hatırat ya da "ideal okuru eğlendirmek ve hayatın gizlerini paylaşmak üzere kaleme alınan bir hasbıhal olarak da nitelendirilebilir (Gül, 2006: 18). Uzun yıllar boyunca yapılan seyahatlerde geniş bir coğrafya ve birçok farklı kültüre ait bölgeleri gezmiş, yaptığı gözlemleri yazıya geçirmiştir. Toplam 10 cilt ve 4 bin sayfadan oluşan bu büyük eserini Evliya Çelebi, 50 yıldan fazla bir zaman zarfında dolaşıp gördüğü ülkelerle ilgili aldığı notlar üzerine oluşturmuştur (Kahraman, 2013: 32).

Üç kıtaya hükmeden Osmanlı İmparatorluğu'nun asırlar boyunca başkentliğini yapan İstanbul esnafları hakkındaki günümüze ulaşan en kapsamlı kaynak Evliya Çelebi seyahatnamesidir. Seyahatnamenin birinci kitap ikinci cildi İstanbul'da ekonomik yaşam ve esnaflar hakkındadır.

Evliya Çelebi ve Ahilik konusunda yapılan çalışmalarda seyahatnamede metinlerin konu başlığı ile ilgili kısımları sistematik bir biçimde yorumlanmıştır. Ancak İstanbul ve Osmanlı esnafları hakkında bilgi edinebileceğimiz en kapsamlı birinci el belge olan Evliya Çelebi

Seyahatnamesi diğer başka birinci el belgeler ile ilişkilendirilip karşılaştırılmamış, analiz edilmemiştir. Evliya Çelebi seyahatnamesi ve Ahiler hakkında yapılan en kapsamlı çalışma Tökel (2004) ve Erduran (2006) tarafından yapılmıştır. Tökel (2004) çalışmasında, Evliya Çelebi ve Ahilik ilişkilerin; Evliya Çelebi'ye göre Ahi Evran, İstanbul'da Ahilerin meslekleri ve buldukları yerler, Evliya Çelebiye göre Ahilerin özellikleri (insanî özellikleri, iş yerlerinin özellikleri ve deri işlemede kullanılan usuller, Ahilerin ürettiği mamuller, bunların önemi ve Ahi bayrağı) ile Evliya Çelebi'ye göre Ahilerin siyasi gücü ve otorite karşısındaki durumu başlıkları altında ele almıştır. Bahse konu çalışmada; Ahi Evran'a ait bilinen hususlar, dönemin genel deri işleme işi, tören alayı ve sahip oldukları siyasi güçleri gibi konular anlatılmaktadır. Erduran (2006), çalışması ise seyahatnamenin esnaflar ile ilgili kitabının kapsamlı bir özeti niteliğindedir. Ancak Evliya Çelebi Seyahatnamesi düşünülenden çok daha fazlasını içermektedir. Ahilik ve esnaf teşkilatı konusunda yapılan çalışmalarda birinci el kaynaklar ile seyahatnamelerin karşılaştırılması ve değerlendirilmesi ve bunlardan yönetsel çıkarımlar henüz yeterince yapılmamıştır.

Yapılan bilimsel araştırmalarda Evliya Çelebi seyahatnamesine olan ilgi gittikçe artmaktadır. Kültür tarihimizin önemli eserlerinden biri olan Seyahatname ve müellifi Evliya Çelebi üzerine son zamanlarda yapılan çalışmalar nitelik ve nicelik açısından önemli bir mesafe kat etmiştir (Kıl, 2015: 246). Yapılan çalışmalarda genellikle seyahatnamedeki yemek kültürü gibi belirli bir konu incelenmiş (Yerasimos, 2011), bu konudaki farklı kaynaklar seyahatname ile karşılaştırılmamıştır.

Tarihi kaynak niteliği taşıyan birinci el belgeleri karşılaştıran çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle çalışmamızda cevabı aranan temel soru, Ahi şeceremeleri ile Evliya Çelebi seyahatnamesinde yer alan esnaf ve meslekler arasında nasıl bir benzerlik ve farklılıklar olduğudur.

Çalışmayı yapmaktaki birinci amacımız Ahilik hakkındaki birinci el belgelere dikkat çekmektir. Ahi şeceremeleri bu kapsamda ele alınması gereken birinci öncelikli kaynaklardır. Yine Ahiler tarafından yazılmayan ancak esnaf ve meslek grupları hakkında bilgi edinebileceğimiz kaynaklardan olan seyahatnameler de yönetim ve işletme bakış açısı ile incelenmesi gereken tarihsel kaynaklardır. İkinci amacımız, birinci el tarihi kaynakları karşılaştırmaktır. Böylelikle İstanbul'da 17 yüzyılda Ahilerin pozisyonunu ortaya koymak, Ahi belgeleri ile esnaf belgelerinde yer alan esnaf çeşitliliğini karşılaştırmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda, belirli bir dönemde Osmanlı İmparatorluğunda faaliyet gösteren esnafalara ait iki tarihi kaynaktaki bilgiler karşılaştırılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konacaktır. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen hemen her noktasında faaliyet gösteren Ahiler ile başkentinde faaliyet gösteren esnaflar arasındaki ilişki ortaya çıkarılarak İstanbul'da Ahilerin pozisyonu da belirlenecektir.

Farklı bölgelerde faaliyet gösteren esnaf gruplarının çeşitliliği oranın sosyo-ekonomik durumu, örgütsel ve yönetsel yapıları hakkında değerlendirme yapmamıza olanak sağlamaktadır. Böylelikle imparatorluğun belirli bir döneminde belgelerin yazıldığı bölgeler arasındaki örgütsel ve yönetsel çeşitlilik de belirlenebilir. Ayrıca, Ahilik gibi aynı yönetim esaslarına sahip olan örgüte değişik bölgelerde bağlı olarak faaliyet gösteren esnaflar arasındaki farklılıklar o bölgedeki üretim yapısı ve örgütler hakkında tarihi bilgilere sahip olmamızı sağlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Ahilik ve şecerenameleri, ikinci bölümünde de Evliya Çelebi'nin şahsiyeti, seyahatnamesi ve birinci cilt ikinci kitapta bahsettiği 17. Yüzyıl İstanbul esnafları hakkında bilgi sunulacaktır. Üçüncü bölümde de her iki tarihi belgelerde yer alan esnaf listeleri karşılaştırılacak, benzerlik ve farklılıklar ortaya konacaktır.

1. Ahilik ve Ahi Şecerenameleri

Ahilik, Türk yönetim ve işletme tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yüzyıllar boyunca varlığını başarılı bir şekilde koruyan, geniş coğrafyalarda faaliyet gösteren ve farklı dönemlerde farklı işlevlere sahip olan Ahilik stratejik bir örgütsel yapıdır. 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan Ahilik (Gölpınarlı, 2011: 1), 20. yüzyıl başına kadar varlığını muhafaza etmiştir. Anadolu'da güç ve önem kazanan Ahilik Anadolu dışında Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslara (Ekinci, 2011: 16) Kıbrıs'a kadar çok geniş bir coğrafyada faaliyet göstermiştir.

Ahiliği anlamak için öncelikle kelime anlamını bilmek gerekmektedir. Köksal (2008), Ahi kelimesinin iki kaynağın, yaklaşımın; Arapça ve Türkçe olduğunu belirtmektedir. Her iki yaklaşım da farklı iki dile dayanmaktadır. Birincisi Ahiliğin etik normlarının kaynağı olan fütüvvet ile ilişkili sayılabilir. Arapçada kardeşim, kardeşlik kelimesinin karşılığı olan "Ahi" kelimesidir. İkinci yaklaşım ise Türkçedeki akı kelimesi ve dönüşümüdür. Divan-ı Lugati't Türk'te geçen "eli açık, cömert" anlamına gelen "akı" kelimesi Türkçede çok görülen bir ses olayı olan k harfinin h harfine değişimiyle "ahı" şekline dönüşmüş ve nihayet "Ahi" olmuştur. (Köksal, 2008: 53).

Ahilik hakkında bilgi edinebileceğimiz temel birinci el kaynaklar şecerenameler ve fütüvvetnamelerdir. Fütüvvet kelimesi gençlik, yiğitlik ve cömertlik manalarına gelmektedir (Gölpınarlı, 2011: 17). Fütüvvetnameler esasında üyelerinin uyması gereken etik ve inanç normlarını içermektedir. İslamiyeti kabulü sonrası Türkler arasında fütüvvetnameler yaygınlaşmıştır. Ahiler, başlangıçta Araplar arasında gelişmiş olan fütüvvet teşkilatının bir nevi tüzüğü kabul edilebilen fütüvvetnameleri formel ahlak kaideleri olarak almıştır (Ekinci, 2011: 33). Ancak Türkler fütüvvetnameleri farklı bir şekilde kullanmışlar, Ahilik içerisinde sentezlemişlerdir. Fütüvvetçilik daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verdiği halde (Öztürk, 2002: 6),

Ahiliğin esnafılık, üretim ve yönetsel liderlik fonksiyonları öne çıkmaktadır.

Ahiliğin yönetsel boyutu hakkında bilgi edinebileceğimiz öncelikli birinci el kaynak Ahi şecerenameleridir. Ahi şecerenameleri, Ahilik kültürüne, özellikle de Türk Ahiliğine fütüvvetnamelerden daha yakın eserlerdir (Köksal vd., 2008: 1). Şecerename, Arapça “şecer” “ağaç” (Devellioğlu, 2013: 1176) kökeninden gelmektedir. Kelime olarak şecerename, bir kimse veya sülalenin soy kütüğünü gösteren yazı veya kitap (Ayverdi, 2010: 1159) anlamına gelmektedir. Şecerenameler sonuçta şecereyi, soy kökenlerini gösteren kitap veya yazılı metinlerdir. Hacıgökmen’e (2007) göre; Türk tarihindeki şecerenameler iki grupta toplanmaktadır. Birinci grup olarak adlandırılan şecerenâmelerin ana kaynağı hemen hemen tamamı Reşîdüddîn ve Şecere-i Terâkime, ikinci grup da Ahi şecerenameleridir.

Ahi şecerenameleri bilinen kelime anlamından daha fazlasını ifade etmektedir. Ahi şecerenameleri klasik bir soy kütüğü değildir. Şecerenameler aslında Ahilik hakkında bilgi elde edebileceğimiz birinci öncelikli orijinal metinlerdir. Ahi şecerenameleri Ahilerin yönetsel kurallarının olduğu belgelerdir. Fütüvvetnameler üzerine yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında Ahi şecerenamelerinin, Türk kültür, din ve hatta iktisat tarihinin ihmal edilmiş önemli kaynakları arasında olduğunu söylemek yanlış olmaz (Köksal vd., 2008: 11).

Günümüze ulaşabilen Ahi şecerenameleri son derece sınırlıdır. Elimizdeki şecerenameler farklı coğrafya ve tarihlere aittir. Kırşehir müzesinde bulunan Ahi şecerenameleri 1568’den 1845’e Afyon bölgesinde bulunan şecerename de 1812 yılına aittir. Her bölgedeki Ahi esnafının bir şeceranesi bulunmaktadır. Ahiliğin anayasası diyebileceğimiz şecerenamelerdeki kurallar istisnasız uygulandığı gibi diğer esnafalara da rehberlik etmiştir.

Günümüze ulaşan Ahi şecerenameleri metinleri farklı tarih ve coğrafyalarda yazılmasına rağmen içerikleri hemen hemen aynıdır. Ahi şecerenamelerinin üç ana içeriği bulunmaktadır. Birinci kısımda Ahi Evran ve kutsal kişiler arasındaki ilişkiler anlatılmaktadır. Ahilik mesleği kutsal kişiler ile ilişkilendirilerek kutsiyet kazandırılmaktadır. Aslında sabır gerektiren, zahmetli bir iş olan deri işlemeye böylelikle kutsal bir mahiyet ve toplumda yüksek bir statü kazandırılmaktadır.

İkinci kısımda ise Ahiliğin yönetsel ve davranışsal özellikleri yere almaktadır. Ahiliğin yönetim yapısından hammadde paylaşımına kadar birçok husus bu kısımda yer almaktadır. Şecerenameye göre Ahilerin üretim girdisi olan deri rastgele değil yönetsel statü ve kıdeme göre paylaşılır. Her bir Ahi ustasının alabileceği pay miktarı şecerenamelerde belirlenmiştir. Kalite standartları ve kurallara uymayanlara uygulanacak yaptırımlar şecerenamelerde yazılıdır. Kalite konusunda kesinlikle taviz verilmeyeceği, bu konuda kurallara

uymayanların meslek hayatının sonlanacağı şeceremelerde belirtilmektedir.

Ahi şeceremelerini özel kılan, sistematik üretimi ifade eden bir kavramın ilk defa bu metinlerde yazılı olmasıdır. Asırlar önce bilinen ilk “sanayi” kelimesi Ahi şecerenamesinde geçmektedir. Eskilerden haber gelmiştir ki, Allah ruh yarattığı zaman ne kadar sanayi var ise hepsinin aletlerini ve gereçlerini ruhlara gösterdi (Köksal vd., 2008:17).

Şeceremeleri özel kılan diğer önemli husus da üçüncü kısımlarıdır. Ahi şeceremelerinin bazılarının son bölümünde esnaf listeleri bulunmaktadır. Ahiliğin ilk yıllarına ait bilgi edinebileceğimiz Ibn Batuta seyahatnamesi dışında esnaflar hakkında bilgi alabileceğimiz kaynak bulunmamaktadır. Buna karşın aynı dönemlerde yazılmaya başlayan şeceremelerde esnaflık, esnaf grupları hakkında detaylı bilgiler mevcuttur.

Ahi şeceremelerinde diğer esnaflar hakkında iki temel bilgi bulunmaktadır. Birincisi, Ahilere bağlı, onlara tabi olan esnaflardır. Şeceremelerde 32 esnafın Ahilere tabi olduğu ve kıyamete kadar, 32 esnafa yol ve erkan buyurdukları (Köksal vd., 2008: 32) belirtilmektedir. 32 sayısının anlamı inançsal bir yaklaşım olabileceği gibi gerçek bir esnaf grubu sayısı da olabilir. Söz konusu sayı ilk şecerename yazıldığında Ahilere bağlı esnaf sayısı olabilir. Ancak farklı tarih ve coğrafyalarda yazılan şeceremelerin tamamında 32 esnaf tanımı bulunmaktadır. Söz konusu kavramın Ahilere bağlı esnaflar olmaktan öte inançsal bir yaklaşım olması daha muhtemeldir.

Ahi şeceremelerinin ayırt edici diğer özelliği de metinlerin sonunda yer alan esnaf listeleridir. Şeceremelerde yer alan esnaf listeleri büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Şeceremelerin sonuna esnaf listelerinin konması tesadüfi olamaz ve yönetsel boyutta anlam taşımış olmalıdır. Bunun nedeni o bölgede Ahiliğe bağlı faaliyet gösteren esnaflar olabilir. Bu listeler şeceremelerin yazıldığı dönemde o bölgedeki esnaf çeşitliliğini ortaya konabilir. Şeceremelerde yer alan esnaf listelerinin yazılış şeklinin de yönetsel anlamı bulunmaktadır. Bazı esnaflar sağ tarafta diğerleri de sol tarafta olarak listelenmiştir. Bu ayrımın yapılması sahip olunan inanç normlarının bir sonucu olabilir. Bu husus ile bağlantılı olarak sağ tarafta yer alanlar çoğunlukla Ahilik ile ilişkili, sol taraftakiler de diğer esnaflardır. Örneğin bazı şeceremelerde kasaplar, debbağlara deri verdikleri ve saraçlar, ciltçiler de debbağlara muhtaç, bağlı (Köksal vd., 2008) oldukları için sağ tarafta yer almaktadırlar.

2.Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve İstanbul Esnafları

İletişim teknolojilerinin henüz kullanılmadığı önceki yüzyıllar hakkında bilgi alabileceğimiz temel kaynaklardan birisi de seyahatnamelerdir. Seyyahlar gezdikleri farklı coğrafyaların ekonomik, sosyal, askeri, toplumsal vb. birçok konuları gözlemleyip kayda geçirmişlerdir. Seyyahların kendi bakış açılarına göre şekillenmesi ve kişisel görüşlerini

yansıtmasına rağmen günümüze ulaşan seyahatnameler eşsiz tarihi kaynaklardır.

Türk tarihinde en meşhur seyyahlarından birisi hatta yakın tarihimiz açısından en önemlisi Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi tarafından kaleme alınan Seyahatname, Osmanlı İmparatorluğunun XVII. yüzyıldan yansıyan sosyal, kültürel, askeri, dini, iktisadi, bürokratik ve diplomatik bir aynası hükmündedir (Seyyar, 2014: 1). Evliya Çelebi seyahatnamesinin içeriği günümüzde de çok incelenen, farklı disiplinlerce araştırılan bir kaynaktır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si yüzlerce konuya değinen ve bu konulara ilişkin zengin bilgiler içeren, farklı okuma ve araştırmalara imkân veren, çok katmanlı bir yapıya sahip, "dev" ve "benzersiz" sıfatlarını fazlasıyla hak eden bir eserdir (Yerasimos, 2019: 11).

Evliya Çelebinin gezdiği yerlerdeki gözlemleri dönemin koşulları yanında gelecek dönemler için de değerlidir. Bu özelliği ile günümüze ulaşan doküman bir seyahatnamenin ötesine geçmiştir. Evliyâ'nın eseri sadece bir Seyahatnâme değildir; onda edebî ve siyasî hatırdan, tarih kroniklerinden, coğrafya, folklor notlarından, menkıbenamelerden birer parça bulmak mümkündür (Taştan, 2011: 173). Evliya Çelebi seyahatnamesi dar ve belirli bir bölgenin değil, geniş bir coğrafyaya hükmeden bir imparatorluk topraklarının temel kaynağıdır. Şehirler, topluluklar ve kültürler hakkında vazgeçilmez bir eser olan seyahatname, Osmanlı ülkesinde gündelik yaşama ait bir başvuru kitabıdır (Ertaş ve Eğnim, 2011: 83).

Evliya Çelebi aristokrat kökenli bir aileden gelmektedir. Büyük dedesi Fatih Sultan Mehmet'in bayraktarlarından Yavuz Er Bey, babası da Sarayı Âmire'nin kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zıllî Efendi'dir (Kahraman, 2013: 22). Böylesi uzun süreli ve imparatorluğun tüm coğrafyasını gezen Evliya Çelebi'nin seyahatinde yakın çevresinin desteği söz konusudur. Seyahatlerinin önemli bir kısmı, uzun yıllar önemli devlet görevlerinde bulunan ve sadrazam da olan Ahmet Paşa'nın desteği ile gerçekleşen Evliya Çelebi, Melek Ahmet Paşalı olarak da bilinmektedir (Taştan, 2011: 165). Seyahatin gerçekleşmesinde ve yazılmasında şüphesiz bu husus önem taşımaktadır. İmparatorluğun başkentinde doğan Evliya Çelebi seyahatnameyi yapabilecek maddi ve kültürel geçmiş ve kaynağa sahip olmuştur. Evliya Çelebi, ailesinin maddi durumu iyi olduğu için pek geçim sıkıntısı çekmemiş, rahat bir hayat sürmüştür (Kurucu, 2013: 3). Evliya Çelebi'nin yaptığı seyahat kendisinin kişisel gelişiminde de büyük bir katkı sağlamış, eserinin günümüzde aranır bir eser olmasını sağlamıştır. Gezdiği yerlerle ilgili tarih, coğrafya, edebiyat, mimari, el sanatları yemek kültürü, giyim kuşama gibi konularda sistemli, planlı bilgi edinme ve verme düşüncesi, Evliya Çelebi'nin birçok konuda donanımlı hâle gelmesinde etkili olmuştur (Salan, 2013: 6).

Türk tarihi metinlerine baktığımızda uzun vadeli işlerin hedeflerin göstergesi olan vizyonlar, rüyalar ile betimlenmektedir. Benzer durum

Evliya Çelebi seyahatnamesi için de geçerlidir. Evliya Çelebi'nin seyahate başlamasına sebep olarak bir rüya gösterilmektedir. 19 Ağustos 1630 tarihinde İstanbul'daki evinde gördüğü rüyayı yorumlatması sonucu aldığı tavsiye üzerine hicri 1041 (1631-32) yılında İstanbul'dan seyahat etmeye başlamıştır (Akkaya, 2016: 8). Evliya Çelebi'nin İstanbul'dan sonra ilk durağı Bursa'dır. İstanbul'da başlayan ve Kahire'de son bulan, yaklaşık yarım asır süren seyahat günümüz koşullarında çok büyük bir coğrafyayı kapsamaktadır. Evliya Çelebi, 51 yıl devam eden seyahati boyunca, 147 dilin konuşulduğu, yedi iklimin hüküm sürdüğü yaklaşık yirmi beş milyon km² yer gezmiştir (Kahraman, 2013: 24). Söz konusu coğrafyada günümüzde kırktan fazla devlet hüküm sürmektedir. Evliya Çelebi'nin ölümü hakkında farklı görüşler olmasına rağmen ortak nokta Mısır'dır. Hangi tarihte ve nerede öldüğü kesin olarak tespit edilemeyen yazarın yalnızlık köşesine çekildiği Mısır'da 1685 tarihinden sonra öldüğü tahmin edilmektedir (Kahraman, 2013: 25).

Evliya Çelebi seyahatnamesi ölümünden sonra yine o dönemde Osmanlı İmparatorluğu toprağı olan Mısır'da kitaplaştırılmıştır. Eser, Mısır'da kitaplaştırılmış, 1740'lı yıllarda İstanbul'a getirilmiştir (Kahraman, 2013: 32). Seyahatname basımını müteakip dikkat çekmiş ve incelenmiştir. Seyahatname, 1814 yılında, Doğu bilimleri uzmanı Joseph von Hammer-Purgstall tarafından keşfedilmiş ve birçok yabancı bilim adamı Evliya Çelebi'ye ilgi duymuş, araştırma yapmış ve eserini birçok dile çevirmiştir (Leontic, 2013: 86).

Evliya Çelebi seyahatnamesinin işletme, yönetim tarihi açısından en önemli kısmı birinci cildir. Birinci cilt tamamen İstanbul'a ayrılmıştır. İstanbul, fethinden itibaren yıkılıncaya kadar yaklaşık beş asır boyunca imparatorluğun başkenti olmuştur.

Coğrafi konumu, ekonomik önemi ve taşıdığı tarihî miras nedeniyle daima büyük önem taşıyan İstanbul, bunların yanında entelektüel bir merkez olma özelliği de taşımıştır (Erduran, 2006: XXVII). Bu nedenle Evliya Çelebi, seyahatnamesinde İstanbul'a özel bir önem vermiştir. Şehrin kuruluş öyküsü ile başlayan seyahatname İstanbul'un fethinden itibaren XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu başkentinin yapıları, sosyal hayat, söylenceleri, kurumları, olayları ve padişahlardan sanatçılara, esnafa, mahalle sakinine kadar insanları anlatır (Demirbulak, 2016: 25). Evliya Çelebi seyahatnamesinde İstanbul'un ayrı bir yeri olup dönemin şehir hayatı hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Evliya Çelebi, kaleme aldığı seyahatnamesinin özellikle ilk cildini oluşturan bölümde ele aldığı İstanbul'un gezilmedik, görülmedik hiçbir köşesini bırakmamıştır denilebilir (Gemici, 2011: 182). Ancak seyahatnamenin birinci cildini özel ve önemli kılan içeriği ve kapsadığı bilgilerdir.

Evliya Çelebi seyahatnamesi birinci cilt ikinci kitap, dönemin üretim sisteminin temel yapı taşı olan esnaf ve esnaf teşkilatı hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Bu kitapta İstanbul'da IV. Murad döneminde yapılan esnaf törenini anlatılmaktadır. Seyahatname, işletme ve yönetim

tarihi açısından değerlendirildiğinde dönemin işletmelerinin yapısal özellikleri bakımından günümüze ulaşan en değerli kaynaklardandır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde, İstanbul'u idari taksimatta cari olan kadınlara göre değerlendirerek mevcut dükkân âdeti ve esnafın sayısı tabii oldukları nizamnameler, kanunlar ve pirlarını anlatmaktadır (Gemici, 2011: 194). Seyahatnamede esnaf gruplar ve bu gruplara bağlı olan esnaflar sıralanmaktadır.

Seyahatnamede 17. yüzyılda İstanbul'da büyük bir esnaf çeşitliliği olduğu görülmektedir. Günümüz esnafları ile karşılaştırıldığında bazı esnaf grupları ve esnafların tamamı olmasa da bir kısmı günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Seyahatnamenin birinci cildinde yer alan meslek adlarının bazıları günümüzde kullanımdan düşmüş, bazıları ise değişim göstermiştir (Özgan, 2018: 15). Tören geçişinde yer alan esnaflar ve meslek grupları yanında günümüzde esnaf niteliği taşımayan meslekler de yer almıştır. Osmanlı devletinin büyüklüğünün göstergesi olan bu geçiş merasiminde çeşitli sınıflara mensup esnaflar, ait oldukları meslek ekolleri, loncaların yanı sıra seyyar satıcılar, hekimler de yer almaktadır (Gemici, 2011: 194). Bu nedenle söz konusu kaynak dönemin üretim ve özelliklerini objektif bir şekilde yansıtmaktadır.

3. Ahi Şecerenameleri ve Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki Esnaf Meslekleri

Şecerenameler, Ahiler hakkında bilgi edinebileceğimiz birinci el kaynaktır. Ahiler bir bölgede faaliyete başladıklarında örgütün anayasası diyebileceğimiz şecerenameler yazıp asırlar boyu muhafaza etmişlerdir. Ahiler üst yönetiminin tepesinde yer alan Ahibaba tarafından muhafaza edilen şecerenamelerden bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Tokat'ta mevcudiyeti yakın tarihte keşfedilen Ahi şecerenamesi son Ahibaba ailesinden çıkmıştır (Aydemir, 2015).

Ahi şecerenamelerini özel kılan hususlardan birisi de metnin sonunda yer alan esnaf listesidir. Şecerenamelerde yazılı esnaf listeleri arasında standartlık yoktur. Kırşehir Müzesi'ndeki Ahi belgeleri arasında yer alan altı şecerenamelerden dördüncü ve beşinci şecerenamelerin sonunda esnaf listeleri mevcuttur. Ayrıca Bayar (2005), tarafından bilim dünyasına kazandırılan Afyon şecerenamesinin sonunda da esnaf listesi mevcuttur. Şecerenamelerde yer alan esnaf sayısı 77-88 arasındadır. Şecerenamelerde özünde aynı olmasın rağmen farklı meslek gruplarının listelenmesi zaman ve mekân farkından kaynaklanabilir. Tüm şecerenamelerdeki ortak nokta ilk sırada debbağlığın yani Ahi Evren'in yer almasıdır.

Evliya Çelebi seyahatnamesinin birinci cilt ikinci kitabı Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da faaliyette bulunan esnaflara ayrılmıştır. Padişah huzurunda yapılan esnaf alayı, tören geçişi İstanbul'daki tüm esnaflar hakkında detaylı bilgiler seyahatnamenin bu bölümünde yer almaktadır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde bahsettiği tüm faaliyetlere bizzat katılmıştır (Dankoff ve Kim 2011: XVII).

Yapılan çalışmalarda İstanbul esnafları farklı başlıklarda ele alınmıştır. Özgan (2018), seyahatnamenin birinci cildinin tamamen taramış ve 2139 meslek adı tespit etmiştir. Seyahatnamenin bu kitabı içerik açısından gerçekte iki bölümde ele alınabilir. Birinci bölümde ilk kitabın devamı olarak İstanbul tanıtılmaya devam edilmektedir. Bu bölümde çeşitli semtler anlatılırken buralarda faaliyet gösteren bazı esnaflardan da bahsedilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ve özellikle 17. yüzyıl İstanbul esnaf grupları ve esnaflar hakkında bizlere detaylı bilgi aktaran kitabın içerik açısından ikinci bölümüdür. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde meslek erbapları ve buna bağlı olarak meslek adları açısından zenginlik gösterdiğini belirten Özgan (2018) çalışmasında, esnafları 29 ana başlık, grup altında ele almıştır.

Evliya Çelebi kendi çalışmasında tören geçişine katılan İstanbul esnaflarını daha kapsamlı bir şekilde sınıflandırmıştır. Seyahatnamesinde İstanbul esnafları 47 başlık altında gruplandırılmıştır (Kahraman ve Yücel, 2008). Söz konusu dönemde başkentte Müslüman esnafın yanında gayrimüslim esnaflara ait detaylı bilgiler de yer almaktadır. Ayrıca esnaf sınıflandırması, müzisyen, müzik icracılarından bahseden kırk dördüncü bölümü altı alt bölümde ele alınmıştır.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Ahilerin icra ettikleri meslek olan debbağlık yani deri işleme sanatı 29. bölümde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu kısmın girişinde Ahiler edep ve çalışma açısından övülmekte ve debbağlık yapan esnaf hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Debbağların altında aynı bölümde yer alan esnafların bir kısmı debbağ ile işlevsel bağı olmayan giyim ve tekstil esnaflarıdır. Ahilik bu sınıflandırmalar içinde giyim ve tekstille ilgili meslek adlarının başında yer almaktadır. 29. bölümdeki Ahilik ile ilgili meslekler şunlardır. Tırşeci esnafı ilk işlemi yapıldıktan sonra kurutulmuş özel deri, sağrıci esnafı kalın deri, hayvanın sağrısından çıkan kalın deri, güderici esnafı çeşitli hayvanlardan yıkanabilir, yumuşak deri tabaklayan, işleyen, dabaklar esnaflardır (Özgan, 2018). Aynı bölümde deri işleme dışında çalışan esnaflar ise, keçeciler, tülbent börkçüleri, yeniçeri keçecileri, mutaf (keçi kılından giyecek dokuyan) esnaflardır. Ayrıca yine bu bölümde ürünlerin ticaretini yapan esnaflar ayrı bir şekilde yer almaktadır. Debbağ tacirleri, mutaf tacirleri ve parça tacirleri esnaflarıdır. Seyahatnamede bilinenin aksine ilginç bir bilgi yer almaktadır. Ahi şecerenamerinde hammadde alınırken kethüda, yiğitbaşı ve ustalar toplanıp belgede belirlenmiş kurallara, hisse oranlarına göre paylaşım yapmaktadırlar. Fakat seyahatnamede Ahilere benzemeyen debbağ tacirleri esnafından bahsedilmektedir. Debbağ tacirleri esnafı; 50 dükkânda, 100 çalışmanı (neferât) olup bunlar debbağ gibi değildir (Kahraman ve Yücel, 2008: 599). Bahse konu dönemde Ahiler dışında deri işlemeyen ancak deri ticareti yapan bir esnaf grubu da bulunmaktadır.

17. yüzyılda İstanbul'da faaliyet gösteren Ahi, debbağ iş yeri sayısı ve çalışanı diğer esnaflarda olduğu gibi detaylı bir şekilde birinci cilt ikinci kitapta yer almaktadır. Seyahatnamenin ilgili kitabında, İstanbul'un dört mevleviyet yerinde 12 yerde 700 debbağ işyeri olduğu ve toplam 3000 esnafın Ahi olarak deri işlediği (Kahraman ve Yücel, 2008: 597) anlatılmaktadır.

Seyahatnamenin ilgili kitabında dikkat çeken bir diğer husus da Ahilerin ürettiği derileri hammadde olarak alan ve onları işleyerek farklı ürüne dönüştüren farklı esnaf grupları içerisinde yer almalarıdır. Örneğin Ahilerin altında yer alan sağırcı esnafı aynı zamanda 18. bölümde de bulunmaktadır. Ahilerin ürettiği derileri alıp kullanan saraç esnafı 30. bölümde, pabuççu, yani ayakkabı dikicileri esnafı 31. bölümde, yine terlikçi, çizmecî, mestçi gibi esnaflar da 32. bölümde yer almaktadır (Kahraman ve Yücel, 2008).

Tarihi kaynaklarda bulunan esnaf ve meslek grupları sadece yönetsel ilişkileri, grupları değil aynı zamanda belirli coğrafyalardaki esnaf çeşitliliği hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu belgelerdeki esnaflar ve meslek grupları arasındaki benzerlik ve farklılıklar göz önüne alınarak dönemin sanayi üretim sistemi hakkında bilgi sahibi de olunabilir.

Evliya Çelebi çalışmasındaki esnaflar ile Ahi şeceremelerinde yer alan esnaf listesi arasındaki analiz ve karşılaştırmalara baktığımızda ilk dikkat çeken husus her iki kaynakta da yer alan ortak esnaf, mesleklerdir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde 47 meslek grubunda toplam 2139 meslek adı geçmesine ve şeceremelerde ortalama 80'in üstünde esnaf olmasına rağmen ortak esnaf miktarı 18'dir. Söz konusu ortak esnaf listesine ilişkin çizelge Tablo 1'dedir. Ahi şeceremelerinin esnaf listelerinde ilk sırada piri/önderi Ahi Evran olan debbağ/derici esnafı, ikinci sırada da piri/önderi Selmân-ı Pâk berber esnafı bulunmaktadır. Her iki esnaf da seyahatnamede aynı pirlere ile yer almaktadır. İki tarihi belgede de neredeyse tamamen ortak esnaf, meslek miktarının az olmasının sebebi seyahatnamenin devletin başkenti olan İstanbul'daki esnaflara ilişkin olmasıdır. Devletin yönetim ve bürokratik unsurlarının başkent olmasından dolayı şeceremelerde meslek olarak nitelendirilemeyecek ordu mollası, vezir, beylerbeyi ve diğer ileri gelenler imamları esnafı gibi meslekler seyahatnamede yer almaktadır. Ayrıca, Ahilik gibi etik değerler ve inanç normlarının son derece kuvvetli olduğu bir örgütsel yapıda kesinlikle yer alamayacak; hemyan kesici/yankesici esnafı, dilenci esnafı vb. meslekler seyahatnamede tören geçişinde yer almaktadır. Evliya Çelebi seyahatnamesi ve Ahi şeceremelerinde tamamen aynı özelliklere sahip olan esnaflar aşağıdaki tabloda sunulduğu gibidir:

Tablo 1. Şecerename ve seyahatnamede ortak olan esnaf çizelgesi

	5 ŞECERE	AFYON ŞECERE	4 ŞECERE	EVLİYA ÇELEBİ
1	Debbağ Ahi Evran	Debbağ Ahi Evran	Debbağ Ahi Evran	Debbağ Ahi Evran
2	Berber Selmân-ı Pâk	Berber Selmân-ı Pâk	Berber Selmân-ı Pâk	Berber Selmân-ı Pâk

3	Bıçakçı Ebu'l-feth İbni Abdullâh	Puçakçı Ebü'l-Feth ibn-i Abdullah	Bıçakçıların pîri Ebu'l-feth Abdullah	Hançerci ve bıçakçı Abdullah Nasrî
4	Kasap Kassâb-ı Cûmerd	Kasap Kasab-ı Cömert	Kasap Cûmerd-i Kassâb	Kasap Kassab-ı Cömerd'dir
5	Saraç Müftî-i Bağdâdî	Saraç Müft-i Bağdadi	Saraç Müftî-i Bağdâdî Hâşim	Saraç Ebünnasr Hatem-i Bağdadî
6	Keçeci Ebû Sa'dü'l-Libbâd	Keçeci Ebu Said	Keçeci Ebû Sa'îd Libbâd	Keçeci Ebû Said Tarî
7	Hatîb Peygamber	Hatip Sultan-ı Enbiya	Hatîb Muhammed Mustafa	Hatip Hz. Osman ve Hz. Muhammed
8	Müezzîn Bilâl-i Habeşî	Müezzîn Bilâl-i Habeşî	Müezzîn Bilâl-i Habeşî,	Müezzîn Bilâl-i Habeşî
9	Terzi Dâvûd İbni Abdurrahmân pîr-i İbni hazret-i İdrîs	Terzi Davud İbnin Abdurrahman İbn-İ Hazreti İdris Pîri	Derziyân Dâvûd İbni 'Abdurrahmân Pîr-i. Hazret-i İdrîs	Hayyâtlar/terziler Hazret-i İdrîs
10	Semerci Ahi Yûsuf	Semerci Ahi Yûsuf	Semerci Ahi Yûsuf	Falandûzân/semerciler Yusuf Perendi
11	Nalbant Ebu'l-Kâsimü'l-Hayyân	Nalbant Ebü'l-Kasımü'l-Hayyan, Ebu Leys Baytara	Nalbant Ebu'l-Kâsim el-Hayyân	At nalbantları Hz. Hızır ve Ebülkasım Semmâk-i Baytârî
12	Kılıççı Ebu'l-feth Abdullâh Pîr-i zeyd-i Hindî	Kılıççı Ebü'l-Feth Abdullah piri Zeyd-i Hindi	Kılıççı Ebu'l-feth Abdullâh Pîr-i Zeyd-i Hindî.	Kılıççı Hz. Davud ve Hz. Esir Hindî-i Seyyâf
13	Çiftçi Hazret-i Âdem Safiyullâh	Çiftçi Hazreti Adem Safiyullah	Çiftçi Hazret-i Âdem Safiyullâh	Çiftçi Hz. Âdem ve Ömerü'l-Harrât oğlu Hz. Reyyâs
14	Şâzelî Hazret-i İmâm Hasan şâh	Kahveci Hazreti İmâm-ı Hasan Şah Şazeli	Kahveci Hazret-i İmâm Hasan Şeyh Şâzelî	Kahve tüccarı Şeyh Şazeli
15	Hamamcı Muhsin İbni Osmân	Hamamcı Muhsin bin Osman piri	Hamamcı Muhsin İbni Osmân.	Hamamcı Osman oğlu Muhsin
16	Gemici Hz. Nûh	Gemici Hz. Nûh	Gemici Hz. Nûh	Karadeniz gemicileri büyük esnafı Hz. Nûh
17	Bahçivân Abdullâh İbni Mâlik ve Kâsım İbni Nâhir	Bağçevan Abdullah ibn-i Malik	Bahçivân Abdullâh İbni Mâlik	Bahçivân
18	Tellâk Ubeyd-i Mısrî	Tellak Abid Mausuri	Dellâk Câr-bin 'Abdullâh	Tellak Ubeyd-i Mısrî

Ahi şecerenameleri ve seyahatnamedeki esnaf listelerindeki ikinci özellik esnafların liderleri kabul edilen, kutsiyet atfedilen tarihi kişiler olan pirlerdeki farklılıklardır. Pir kabul edilen tarihi şahsiyetler, İslam tarihinde ve kaynaklarında da önder kabul edilen kişilerdir. İki tarihi belgedeki benzer esnafları karşılaştırdığımızda bazı esnafların, mesleklerin pirleri ilk önderi kabul edilen tarihi şahsiyetlerin farklı oldukları görülmektedir. İki tarihi belgede benzer esnaf ve mesleklerde pirleri farklılık arz eden 28 meslek bulunmaktadır. Pirleri farklı olan esnaf listesi Tablo 2'dedir. Ahi şecerenamelerinde iki mesleğin pirleri farklılık göstermektedir. Şecerenamelerde diğerlerinden farklı olarak 4

nolu şecerenamedeki kavaf esnafının piri Muhammed İbni Ebâ Bekr, 4 nolu şecerename de boyacı esnafı piri de Hazret-i İsa'dır. Söz konusu belgelerde dikkat çeken ikinci husus seyahatnamede piri olmayan esnaf, mesleklerdir. Seyahatnamede altı esnafın piri yoktur. Paşmakçı/kavaf, leblebi, çamaşırcı, soğancı, şerbetçi ve bahçıvan esnaflarının şeceranelerden farklı olarak piri bulunmamaktadır. Seyahatnamedeki diğer 22 esnafın pirleri şeceranelerden farklıdır. Evliya Çelebi'nin yaşadığı dönemde İstanbul'daki esnaf gruplarının pirsiz olması, farklı pirlere sahip olması oraya has bir durum olabilir. Farklı tarih ve coğrafyalarda yazılmış şeceraneler de bile esnaf ve pir farklılığı olduğu bir durumda bu kadar çok esnafın anlatıldığı seyahatnamede böylesi bir fark normal kabul edilebilir. Evliya Çelebi seyahatnamesi ve Ahi şeceranelerinde yer alan ancak pirleri farklı olan esnaflar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Şecerename ve seyahatnamede pirleri farklı olan esnaf çizelgesi

	5 ŞECERE	AFYON ŞECERE	4 ŞECERE	EVLİYA ÇELEBİ
1	Tüfekçi Ahmed-i Zemcî	Tüfençi Ahmet Zemciye	Tüfekçi Ehli ve Muhibb	Tüfekçi Hz. Davud
2	Ekmekçi İbni Ebû Bekr	Ekmekçi Muhammed Bin Ebubekir	Ekmekçi Muhammed ibni Ebâ Bekr	Ekmekçi Hz. Âdem'dir
3	Kavaf İmâm Yûsuf	Kavaf İmâm Yûsuf	Kavaf Muhammed ibni Ebâ Bekr	Paşmakçı kavaf
4	Mutaf Ebû Nasr Abdullâh	Mutaf Ebu Nasr Abdullah ve Muhammed Gazali	Mutaf Ebû Nasr Abdullâh ve İmâm Muhammed Gazâlî	Mutaf Hz. Cafer-i Tayyâr'
5	Hallaç Mansûr-ı Hallâc.	Hallac Ebu Nasr-Abdullah Pîr yani Hazreti Şit	Hallaç Mansûr-ı Hallâc.	Pamuk hallaçları, Mansûr-ı Zâhid el-Kattân
6	Cerrah Cerrâh Lokmân	Cerrah Cerrâh Lokmân	Cerrah Cerrâh Lokmân ve Cerrâh-ı 'Ubeyd'e	Cerrah Ebû Ubeyd-i Kassab
7	Leblebici Ömer İbni Kâ'î	Leblebici Amr bin Kani	Leblebi Ömer b. Kâdî ve İbni Sinâ	Leblebi
8	Demirci Ebû Zeyd Müslim ve Hazret-i Dâvûd	Demirci Ebu Zeyd Müslim yani Hazreti Davud	Demirci Ebû Zeyd Müslim ve Hazret-i Dâvûd	Demir kaynakçıları- Nal kesen demirci-Çilingir demirci
9	Lokmacı Toygur	Lokmacı Tayfur	Lokmacı Toygur	Lokmacı Hz. Ukkâşe
10	Tellâl Câbir İbni Abdullâh	Tellal Cabir bin Abdullah Ensari	Dellâl Câbir	At/Kavaf/Bedesten/Pazar dellâlları
11	Sabuncu Abdurrahmân Süfeyl-i Hindî	Sabuncu Abdurrahman sefile Hindi	Sabuncu Abdurrahman Süfeyli Hindî/Hz. Danyâl	Sabuncu Cemşid-Kokulu sabuncu
12	Sancaktar ve Alemdar Kühl bin Ziyâd, Perîde-i Eslem	Sancakdar ve Alemdarlar Peride-i eslemek	Sancaktar ve alemdar Mürîde-i Eslemi'in	Resûl alemdarı sancakdârlar
13	Çamaşırcı Kassâr-i Pâk.	Çamaşırcı Kasar-ı pâk	Çamaşırcı Kassâr-i Pâk	Çamaşırcı

14	Tekneci Abdu'llâhü'l-Vasatî ve Veysel Karânî	Necceryan tekneci Habîb Neccar	Tekneci Abdullâh bin el-Vüstâ Veys et-Tahrânî	Tekneci tacirleri Behlül Kassâ
15	Çıkrıkçı Ebû Ubeyde Havvat.	Çıkrıkçı Ebû Ubeyde Havvat.	Çıkrıkçı Ebû Ubeyd-i Havvât.	Harratîn yani çıkrıkçılar Ebû Ubeyd-i Harrât'br
16	Aşçı Muhammed İbni Buhârî.	Aşçı Muhammed bin Neccari	Aşçı Muhammed İbni Buhârî.	Geleneksel yemek, başçı (kelle) aşçıları Keykâvus- Rahmanın rahmeti, çok gerekli aşçılar esnafı-
17	Kazancı Ebû Habîb Muhyiddîn	Kazancı Ebu Habîb Muhyiddin piri	Kazancı	Kazancıbaşı esnafı Ebû Habîb Muhyiddîn Buharî
18	Sarımsakçı ve soğancı Kâsım İbni Nasrullâh	Sarımsakçı ve Sakacı Kasım ibn-i Nasrullah	Sarımsakçı ve soğan Kâsım İbni Nasrullâh.	Soğancılar
19	Basmacı Peygamber	Basmacı Peygamber	Basmacı Şâh-ı peygamber	Yastık basmacıları Hz. Abbas oğlu Fazl-
20	Boyacı Hazret-i İsâ	Boyacı Hazret-i Musa	Boyacı Hazret-i Musa	sabbâğân yani boyacılar Abdullah es- Sabbâğ oğlu Âmir-hayrkâr
21	Şatır Habîb-i Tayyâr	Şatır Habîb Tayyâr	Şatır Habîb-i Tayyâr	Amr-ı Ayyâr köçekleri esnafı, şatırlar Amr Ümeyye-i Damirî
22	Şerbetçi İmân Numân	Şerbetçi İmam-ı Numan	Şerbetçi İmâm Lokmân	Şerbetçi
23	Mumcu İbni Mâlik ve Kâsım İbni Nâhir	Mumcu Abdullah ibn-i Malik	Mumcu Abdullah ibn-i Malik	İçyağı/ Etmeydanı mumcuları
24	Taşçı Abdullâh İbni Mâlik ve Kâsım İbni Nâhir	Taşçı Abdullah ibn- i Malik	Taşçı Ebu'l- Kâsım	Dükkân ehli, cam ve kristal taşçılar esnafı
25	Lokmacı Toygur	Lokmacı Tayfur	Lokmacı Toygur	Lokmacı Hz. Ukkâşe
26	Eskici Penâdus	Eskici Pend Dost	Eskici Penatos	Kavaf eskicileri Yâsir oğlu Ammar
27	Avcılar Hz. İsmail	Avcılar Hz. İsmail	Avcılar Hz. İsmail	Avcılar Hz. İsmail
28	Bahçivân Abdullâh İbni Mâlik ve Kâsım İbni Nâhir	Bağçevan Abdullah ibn-i Malik	Bahçivân Abdullâh İbni Mâlik	Bahçivân

Ahi şeceranemeleri ve Evliya Çelebi seyahatnamesindeki esnaf, meslek listelerinde öne çıkan üçüncü özellik seyahatnamede olup bazı şeceranemelerde olmayan mesleklerdir. Bahse konu özelliğe sahip 15 esnaf, meslek bulunmaktadır. Seyahatnamede olup muhtelif şeceranemelerde olmayan esnafra ilişkin liste Tablo 3'tedir. Seyahatnamedeki 15 esnafa karşılık, 4 nolu şeceranamede 10, 5 nolu şeceranamede 12, Afyon şeceranemesinde de 8 esnaf bulunmaktadır. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi, imparatorluğun başkentindeki olağan

esnaf yoğunluğudur. İkinci sebebi de Ahilik şeceremelerinin farklı zaman ve yerlerde yazılmış olmalarıdır. Ülkenin her yerinde homojen bir esnaf çeşitliliğinin olmaması normal bir durumdur. Evliya Çelebi seyahatnamesinde olup Ahi şeceremelerinde olmayan meslekler aşağıda yer alan tablo sunulmuştur.

Tablo 3. Seyahatnamede olup şecerename olmayan esnaf çizelgesi

	5 ŞECERE	AFYON ŞECERE	4 ŞECERE	EVLİYA ÇELEBİ
1	Bakkal Addi İbni Nebbâş	Bakkal Abid ibn-i Nebbaş	-	Tacir bakkallar Nebbâş oğlu Azî
2	Gazzâz Abdullâh ibni Ca'fer	-	Gazzâz Abdullâh ibni Ca'fer ve Eyyûb-ı Sabrullâha	İcat ehli, gazzâzlar Cafer-i Tayyar oğlu Abdullah
3	Kürkçü Hazret-i Sâlih	-	Kürkçü Hazret-i Sâlih	Kürkçü İdris Peygamber'
4	Kavukçu Hazret-i İmâm Yûsuf ve İmâm Gazâlî	-	Kavukçu Hazret-i İmâm Yûsuf ve İmâm Gazâlî.	Kavukçu Sa'd oğlu Abdullah
5	Hafızbaşı Hazret-i Şît	-	Hâfız Ebu'l-Muhsin bin Mukbil	Kur'an hafızları Ukayl oğlu Müslim
6	Kuyumcu Nasr İbni Abdullâh	Kuyumcu Hazreti İmamı Yusuf ve İmamı Gazeli Pîri	-	Zergerân/kuyum cubaşı Abdullah oğlu Nasr-Cevahir
7	Düğmeci Nasr İbni Abdullâh	-	Düğmeci Nasr İbni Abdullâh.	Kalay düğmecileri-İpek düğmecileri-
8	Kemânkeş Hazret-i Ebûbekir	Kemankeş Hazreti Katardır	-	Kemankeş atıcıları Ebî Vakkas oğlu Hz. Sa'd'dır
9	Yaycı Ebû Muhammed İmrân	-	Yay, ok ve sopacı Ebû Muhammed İmrânî.	Yaycıbaşı: Hz. Ebûbekir oğlu Muhammed Ekber, Okçubaşı İmrân el-Kavvâs oğlu Ebû Muhammed
10	Değirmenci Kâsım İbni Nâsırullâh	-	Değirmenci 'İmrân İbni Nâsır	Değirmenci
11	Saka Abdu'l-gaffâr Selmân-ı Kûffî	Saka Süleyman Küfevi	-	Yeniçeri sakaları esnafı-
12	Çizmeci Yeman	Çizmeci Ekber Yemani	-	Çizmeci Ekber-i Yemenî
13	-	Şekerci Amrû'l-Kaid	Şekerci Ömerü'l-Kâ'id	Şekerci Nusayr oğlu Hüseyin
14	-	Helvacı Amrû'l-Kaid	Helvacı Ömer Rufâî ve İbni Sinâ	Bîrûn (dışarı) helvacıları, Tablacı helvacıları
15	-	Pabuççu ve Ekber Yemani	Pabuççu Halîl İbrâhîm	Pabuççu/Pabuç tamircisi Ammar

Ahi şeceremeler ve Evliya Çelebi seyahatnamesinde yapılan karşılaştırmada karşımıza çıkan son husus şeceremelerde olup seyahatnamede olmayan esnaf, mesleklerdir. Tüm şeceremelerde olup

seyahatnamede olmayan esnaf, meslek sayısı 9'dur. Seyahatnamede olmayan esnaf çizelgesi Tablo 4'tedir. Ahi şeceremelerinde olan esnafların sayısının seyahatnamede yer alan 2139 mesleğe karşılık yaklaşık yirmide biri oranında olmasına rağmen bazılarının seyahatnamede olmaması ilginç bir durumdur. Seyahatnamede olmayan bazı esnafların şeceremede birebir karşılıkları olmamasına rağmen benzer nitelikte, yakın özellikte esnaflar bulunmaktadır. Şeceremede olan bey ve adillerin karşılığı vezir, beylerbeyi ve diğer ileri gelenler imamları esnafı, silahşor ve gazilerin karşılığı asesbaşı askeri esnafı, balıkçı karşılığı balık emini esnafı olabilir. Bununla birlikte Çarıkçı, Çeşmeci, külâhçı, yemenici ve sucu esnaflarının birebir karşılığı seyahatnamede yoktur. Şeceremelerde dikkat çeken hususlardan birisi de seyahatnamede bulunmayan kadın esnaftır. Seyahatnamede hiçbir kadın esnaftan bahsedilmemesine karşılık Ahi şeceremelerinde piri Ümm-i Mektûm olan ebe kadın esnafı yer almaktadır. Ahi şeceremelerinde olmasına rağmen Evliya Çelebi seyahatnamesinde olmayan meslekler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Şecerename olup ve seyahatnamede olmayan esnaf çizelgesi

	5 ŞECERE	AFYON ŞECERE	4 ŞECERE	E. ÇELEBİ
1	Çarıkçı Abdu'l-gaffâr.	Çarıkçı Abdülgafar	Çarıkçı Abdu'l-gaffâr	-
2	Ebe kadın Ümm-i Mektûm	Kadın pirleri Valide-i Azize kadın Ümmü Maktum	Ebe Kadın Hz. Ümm-i Mektûm-ı Harem-i Şerif	-
3	Bey ve Âdiller Hz. Ömerü'l-Fârûk	Bey ve Adiller Hazreti Ömerü'l-Faruk	Bey ve âdil Hazret-i Ömerü'l-Fârûk	-
4	Silahşor ve Gazi Hazret-i Ali.	Silahşor ve Gazi Hazret-i Ali.	Silahşor ve Gazi Hazret-i Ali.	-
5	Çeşmeci, Abdullâh İbni Mâlik ve Kâsım İbni Nâhir	Çeşmeci Abdullah ibn-i Malik	Çeşmeci Abdullah ibn-i Malik	-
6	Külâhçı Hasan Kitâl İbni Âmir.	Küllahçı Hasan Katal ibn-i Amir	Külâhçı Ebû Sa'îd/Hasan Kitâl İbni 'Âmir-i Rûm	-
7	Balıkçı Abdullâh Simâk	Balıkçı Abdullah Semeka	Balıkçı Nasrullah-ı Simâk	-
8	Yemenici Yeman	Yemenici Ekber Yemani	Büyük yemeni Muhammed ibni Ebâ Bekr	-
9	Sucu Toygur	Sucu Tayfur	Sucu Toygur	-

4. Sonuç

Tarihi süreçte faaliyet gösteren esnaf ve mesleklere ilişkin bilgileri edinebileceğimiz birinci el belgeler son derece sınırlıdır. Bu kapsamda incelenmesi gereken en önemli tarihi belgeler Ahi şeceremeleri ile seyahatnameler ve özellikle Evliya Çelebi seyahatnamesidir. Evliya Çelebi seyahatnamesi 17. Yüzyılda İstanbul'da faaliyet gösteren iki binden fazla esnafa ait detaylı bilgilere sahiptir. Ahi şeceremeleri ise Ahilerin anayasası niteliğinde olup bazılarının sonunda esnaf listeleri bulunmaktadır.

Bayar, M. (2005). Arşiv vesikalarına göre Bolvadin'de Ahilik teşkilatı ve bir Ahi şecerenamesinin tanıtımı. G.Ü I. Ahilik araştırmaları sempozyumu. Kırşehir, Türkiye.

Dankoff, R. and Kim, S. (2011). An Ottoman traveller selections from the book of travels of Evliya Çelebi. London. Eland Publishing Limited.

Devellioğlu, F. (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Aydın Kitabevi Yayınları Ankara.

Demirbulak, A. (2016). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde İstanbul camileri. İstanbul Journal of Social Sciences, 14, 25-47.

Ekinci, Y. (2011). Ahilik, Sisten Ofset Yayıncılık, Ankara.

Erduran, Z. (2006), Evliya Çelebi Seyahatname'sine Göre İstanbul'da Esnaf, Zanaat ve Ticaret (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Ertaş, M. Y. ve Eğnim, K. (2011), Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde hastalıklar. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi, 10, 83-108.

Gemici, N. (2011). Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ışığında çok kültürlü ve dinli hayatın merkezinde İstanbul, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 24, 181-208.

Gölpınarlı, A. (2011). İslam ve Türk illerinde fütüvvet teşkilatı, Akademik Yayınları, İstanbul.

Gül, M. (2006). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde başkasına ait söz ve düşünce aktarımı (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü.

Hacıgökmen, M. (2007). Ahî şecere-nâmelerinin tarihî temeli ve yazılış sebepleri. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 23(23), 107-114.

Kahraman, S. A. ve Yücel, D. (2008). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul 1. cilt 2. kitap. Yapı Kredi Yayınları.

Kahraman, S. A. (2013). İlk Savaş Muhabirimiz Evliya Çelebi (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.

Kıl, M. T. (2015). Evliya Çelebi ve Seyahatname ile ilgili Türkçe bir bibliyografya denemesi. İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi, 4(1), 245-282.

Köksal, (2008). Ahi Evran ve Ahilik, Kırşehir Valiliği Yayınları, Kırşehir.

Köksal, F., Kurtoğlu, O., Karaköse, H. Ve Şendöşeyici Ö (2008). Kırşehir Müzesi'ndeki Ahilik belgeleri, Ahi şecerenamesi, beratlar, vakfiyeler. SFN Yayıncılık.

Köksal, F. (2015), Ana kaynaklarıyla Türk Ahiliği Ahilik fütüvvet yazıları. Doğu Kütüphanesi.

Kurucu, İ. (2013). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Anlatıcılar ve Anlatıcı Olarak Evliya, Çelebi (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

- Leontiç, M. (2013). Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde Makedon şehirleri ve onların tasviri. *Bal-tam Türklük Bilgisi*, 19, 83-93.
- Özgan, M. (2018). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki (1. Cilt) Meslek Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Salan, E. (2013). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Biçim Bilgisi Özellikleri (Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyyar, M. (2014), Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Osmanlı Hanedanı (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Anabilim Dalı.
- Taştan, Y. K. (2011). Seyyah-ı âlem Evliyâ Çelebi'nin dünyaya bakışı. *Karadeniz araştırmaları*, 28, 165-175.
- Tökel, D. A. (2004). İbn-i Batuta seyahatnamesi ve Evliya Çelebi seyahatnamesinin İstanbul bölümüne göre Ahiler ve Ahilik, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir, Türkiye.
- Öztürk, N. (2015). Ahilik teşkilatı ve günümüz ekonomisi, çalışma hayatı ve iş ahlakı açısından değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 1-12.
- Yerasimos, M. (2019). Evliyâ Çelebi Seyahatnamesinde yemek kültürü yorumlar ve sistematik dizin, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.